

РОЗДІЛЬНЕ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Життя переконало, що типові навчальні плани, предмети, підручники не завжди виконують завдання перебудови і реформування сучасної школи, особливо початкової її ланки. Це формує з учнів і вчителів людей стандартного мислення, із споживацьким ставленням до життя. Чим далі йтиме суспільство шляхом демократичних перетворень, тим сильніше його рівень визначатиметься рівнем загальної культури й освіченості народу, реальним визнанням самоцінності людського життя.

У таких умовах найвиразніше виявляються суперечності між традиційно однотипними варіантами організації навчально-виховного процесу, змістом освіти, виховання і потребами розвитку конкретної дитини, особливостями функціонування різних типів шкіл у різних регіонах.

Щоб подолати цю суперечність, педагогічна наука і практика повинні докласти значних зусиль для забезпечення школам усіх типів об'єктивних можливостей працювати за варіативними планами, програмами, підручниками, які б відображали базову функцію школи першого ступеня в системі неперервної освіти і враховували культурно-національні особливості регіонів [11, 2].

Важливим напрямом оновлення змісту початкового навчання є поєднання предметів з основ наук з інтегрованими курсами, які можуть будуватися на основі повного злиття предметів, широкої міждисциплінарної інтеграції, об'єднанням блоків знань з окремих предметів. Включення інтегрованих курсів створює передумови для різнобічного розгляду базових понять, явищ, ширшого охоплення змісту, формування в учнів системного мислення, позитивно-емоційного ставлення до пізнання, економного використання навчального часу. Інтеграція зменшує кількість обов'язкових предметів, допомагає раціонально використовувати педагогічні кадри, особливо у малокомплектній і неповній середній школі [11, 4]. Це створить передумови для повноцінного засвоєння учнями тих предметів, які відображають базовий рівень початкового навчання, які не залежать від національних особливостей і природного оточення школи. Варто пам'ятати, що тільки початкове навчання в усіх країнах світу (за даними ЮНЕСКО) є етапом, зміст якого до 80% належить до обов'язкових результатів. Отже, необхідно виділити у кожному предметі базові поняття, обґрунтувати їх необхідність, достатність, послідовність.

При систематичному і цілеспрямованому здійсненні інтеграції перебудовується весь процес навчання, тобто вона виступає як сучасний дидактичний принцип, який веде до об'єднання, злиття відомих у межах одного навчального предмета узагальнених знань у тій чи тій галузі. Цим вирішується наявна в предметній системі суперечність між розрізненими з окремих предметів знаннями школярів і необхідністю їх комплексного

застосування на практиці, у трудовій діяльності та в житті людини. У цьому випадку знання набувають системності, уміння стають узагальненими, комплексними, підсилюється світоглядне спрямування пізнавальних інтересів школярів, ефективніше формуються їх переконання і досягається різнобічний розвиток особистості.

Зміст початкового навчання повинен бути багатокomпонентним, тобто, крім предметних знань, умінь і навичок, беруться до уваги спеціальне формування способів учіння, самоорганізації учнів, виховання різних аспектів емоційно-ціннісного ставлення до людей, до себе, природи і суспільства.

Говорячи сьогодні про перехід до нової моделі середньої освіти і, зокрема початкової, найголовніше, на нашу думку, – це актуалізувати проблеми, на яких необхідно зосередитися далі, використавши набутий досвід поколінь. Адже на сучасному етапі розвитку шкільної освіти у центрі уваги педагогів і науковців, у серцевині всієї шкільної реформи повинна стати особистість дитини, її інтереси й здоров'я, її гармонія з навколишнім світом, психологічні та фізіологічні особливості.

Обґрунтовуючи власну концепцію початкової освіти України, ми вносимо пропозицію про роздільне навчання хлопчиків і дівчаток, як це було прийнято в царській Росії. Під час Великої Вітчизняної війни деякі школи знову повернулися до роздільного навчання хлопчиків і дівчаток, але така система проіснувала недовго, до 1947 р.

Ми не ставили за мету глибоко проаналізувати практику освітньо-виховного процесу такого типу, особливо те, настільки відрізнялися методи і прийоми навчання, які застосовувалися при навчанні тих і інших. Але такі підходи до реформи освіти – це нагальна вимога сьогодення. І тому обґрунтувати такий підхід спробуємо, врахувавши при цьому фізично-психологічні особливості природи людини. Теоретичною основою нашого дослідження є праці видатного російського вченого, педагога П.Ф.Каптерова. Говорячи про видозміни освітнього процесу під впливом статі, він визначав найосновніші особливості чоловічого і жіночого типів. Докладніше зупинимося на них.

1. Жінки розвиваються швидше від чоловіків і раніше них зупиняються у своєму розвитку. Жінка досягає свого повного розвитку на 20-му році життя; чоловік же продовжує подавати явні ознаки розвитку ще декілька років після цього віку, особливо якщо живе у сприятливих умовах. Мозок дитини росте надзвичайно швидко у перші місяці після народження і повільніше, але все-таки швидко у перші роки життя. Порівняно з тим, що в перші три місяці мозок вагою досягає приблизно 1/5 частини ваги тіла, у зрілому віці він складає приблизно 1/33 частини його. До шести місяців абсолютна вага мозку подвоюється у дівчаток, приблизно подвоюється і в хлопчиків. До семирічного віку вага мозку у дівчаток збільшується в чотири рази, а у хлопчиків він збільшується в чотири рази тільки у 14 років. Отже, швидкість росту мозку у дівчаток в дитинстві виражається досить рельєфно: у віці від 4 до 7 років у дівчаток відношення ваги мозку до ваги всього тіла

більше, ніж це відношення у хлопчиків. У той час, як мозок дівчинки у віці від 4 до 7 років набуває вже 92% кінцевої ваги, мозок хлопчика того самого віку набуває лише 83%. З 7-річного віку ріст мозку у дівчаток йде повільно, а до 20-річного віку і зовсім припиняється; мозок же чоловіка досягає свого максимуму тільки після 30 років.

Разом з фізичним розвитком у дівчаток швидко здійснюється і душевний розвиток. Експериментальні дослідження показують, що висота душевної енергії досягається дівчатками раніше хлопчиків. Увага і фантазія також розвивається у дівчаток швидше і діє сильніше, ніж у хлопчиків. А німецький психолог Лобзієн [3, 400] на основі експериментальних досліджень встановив, що енергія діяльності фантазії співвідноситься у дівчаток (вік 9-13 років) як 9:6, а у хлопчиків того самого віку як 3:2. З віком діяльність фантазії зменшується і настає об'єктивне розуміння. У дівчаток цей процес здійснюється повільніше, ніж у хлопчиків.

Які ж педагогічні висновки можуть бути зроблені на основі цих фактів?

Перший висновок, що виховання дівчаток – справа більш складна, ніж хлопчиків. Дівчатка швидше розвиваються, ніж хлопчики. Догляд за організмом, що швидше розвивається, складніший за догляд за організмом, що розвивається повільніше. У першому випадку необхідно бути особливо обережним: помилку виправити важко, немає часу і можливостей, надто швидко все йде вперед. У другому випадку простіше: якщо допущена помилка, її можна виправити, адже розвиток іде повільніше.

Наступний висновок: якщо дівчатка розвиваються у всіх відношеннях швидше хлопчиків, то необхідно швидше здійснювати їх освіту і виховання. Дівчинка швидше все усвідомлює, краще розуміє стосунки між людьми, відзначається більшою спритністю, на відміну від хлопчика. Звідси випливає, що освіта і виховання організму, що швидко формується і розвивається, і організму, який розвивається повільніше, має бути різною.

Також П.Ф.Катеровим доведено, що дівчатка швидше збуджуються і швидше стомлюються. Вказана риса жіночого організму вимагає і відповідного пристосування в освіті. Очевидно, довготривала, одноманітна, напружена праця може зашкодити організму дівчинки.

З одного боку, швидше розвиваючи свої сили, сильніше концентруючи увагу на предметі занять, дівчатка вимагають швидкого ходу виховного процесу і насиченого змісту уроків, але вони швидко втомлюються і раніше, ніж хлопчики, потребують відпочинку, перерви в роботі. Перерва в 10 хвилин не дає змоги їх організму відпочити. Такі умови були створені для чоловічої школи і без всяких змін перенесені в загальну. Особливості жіночого організму не бралися і не беруться і зараз до уваги.

Вказані властивості розвитку організму дівчаток дають можливість стверджувати, що курс для дівчаток має бути більш енциклопедичним, ніж для хлопчиків. Не потрібно боятися вводити як доповнення до основних предметів допоміжні, що з ними пов'язані. Це створить умови для розвитку пізнавальних інтересів, зробить навчання цікавішим. Занадто сконцентрована увага на однорідних предметах не може бути прийнята в таких школах. Тут

треба вводити предмети, які дозволяють спостерігати за допомогою органів чуття, вимагаючи роздумів про навколишнє середовище. Суворості, яка спирається на наочність, – ось що має бути в основі початкового навчання дівчаток.

І, по-третє, якщо в кожному школяреві необхідно високо цінувати і розвивати творчий потенціал, тому що саме в творчості джерело розвитку і щастя людини, то особливо це потрібно заохочувати і підтримувати у дівчаток. Крім того, дівчатка більш схильні до музики, у них більш розвинене і образне мислення.

Проаналізувавши досвід зарубіжної педагогіки, врахувавши досягнення та історичний досвід вітчизняної, ми пропонуємо у змісті початкової освіти виокремити такі загальні освітні галузі: „Навколишній світ”, „Людинознавство”, „Мистецтво мовлення”, „Математика”. Причому перші три для дівчаток повинні бути представлені ширше і повніше, ніж для хлопчиків. Освітня галузь „Математика” для дівчаток носиме набагато вужчий характер, ніж відповідний курс для хлопчиків. Для останніх основу всього навчання повинна складати саме освітня галузь „Математика”, оскільки саме вона здатна розвивати закладену природою здатність хлопчиків конкретно, логічно мислити. Інші освітні галузі („Навколишній світ”, „Людинознавство”, „Мистецтво мовлення”) ми теж пропонуємо для вивчення хлопчиками, але вони повинні бути стислішими.

У Росії розроблений проект „Концепції змісту безперервної освіти” під керівництвом Н.Ф.Виноградової [5, 3-20]. Він передбачений для 12-річної школи і для початкової ланки освіти пропонує вивчення таких систематичних курсів, що відповідають певним освітнім галузям. Але при створенні такої концепції автори враховували лише психологічні особливості учнів початкової школи і зовсім не враховували фізіологічні. На наш погляд, правильним є те, що вони відмовилися від традиційної побудови програми і пропонують введення інтегрованих курсів, що відповідають освітнім галузям „Природа і суспільства”, „Людина і її діяльність”, „Філологія”, „Математика”, але без диференціації для дівчаток і хлопчиків.

В освітній галузі „Природа і суспільство” основою є курс „Навколишній світ”. Галузь „Людина і суспільство” складається з курсів фізичної культури, мистецтва, праці. У галузь „Філологія” входять такі систематичні курси, як „Російська мова” і „Літературне читання”. Для кожної освітньої галузі визначені мета і провідні змістові лінії.

На сьогодні школи для дівчаток існують в педагогічній практиці Англії, США, жіночі моделі освіти з’явилися в Києві, Санкт-Петербурзі, Москві, Ярославлі, Мінську, країнах Прибалтики.

1993 року на базі школи-інтернату №3 м. Києва було створено жіночий лицей, куди набирали дівчаток, починаючи з 9 класу. Програму для лицей було складено з урахуванням трьох блоків дисциплін, які:

- а) забезпечують стандарт середньої освіти;
- б) професійно орієнтують і співіснують з практикою, сприяючи допрофесійній підготовці;

в) допомагають розвиткові нахилів та здібностей, загальної культури та ерудиції з урахуванням психофізіологічних та соціокультурних особливостей дівчаток-підлітків. Уже після першого року навчання було удосконалено програми, відбулися зміни в розкладі уроків, зорієнтовані на зменшення навантажень. Було визначено п'ять основних завдань: розвиток особистості; виховання поваги до прав людини; виховання культури; підготовка до самостійного життя; екологічне виховання. У кожному з завдань визначено складники.

Спостереження досвідчених вчителів, що аналізували перші результати діяльності ліцею, цілком збігаються з висновками, одержаними на матеріалі практики англійських чи американських жіночих шкіл. Зокрема, директором школи-гімназії відмічено, що дівчата „...сприймають матеріал дещо інакше, ніж хлопці. Якщо для хлопчиків виправданий ланцюжок „теорія-експеримент-висновок”, то для дівчат результативніша інша послідовність: „експеримент – теорія – висновок”. Дівчата емоційніші, для них важливішим є значення для життя знань, що отримуються” [7, 3]. Було також відзначено, що дівчата старанніші на уроках і під час виконання домашніх завдань, але їм дещо важче в порівнянні з хлопцями робити узагальнення.

Отже, настав час визнати, що об'єкт виховання і навчання вимагає уваги до існування статевих відмінностей, тобто доцільно відродити і направи психолого-педагогічних досліджень стосовно жіночої освіти, починаючи не з старших, а з початкових класів. Адже початкова освіта – галузь загальної освіти, яка закладає підвалини особистості, формує її ставлення до навколишнього середовища, до знань, до соціуму, до самого себе. Роздільне навчання вимагає і вироблення нових педагогічних стратегій та технологій.

Борис Йєменський, народний художник Російської Федерації, академік, пропонує всі галузі розвитку, а, отже, і навчальні предмети розподілити на чотири найважливіші зони розвитку людини і між ними встановити гармонію як у підході до змісту, так і в підході до навчальних годин, що виділяються на кожен предмет. Це такі: цикл природничих наук, цикл гуманітарних наук, цикл художньо-естетичних дисциплін, цикл фізичної культури. Але пропонується робити це лише починаючи із старших класів [6, 40].

Декілька років тому систему роздільного навчання було введено у початкових класах Червонослобідської середньої школи (Черкаський р-н, Черкаська обл.). Було отримано позитивні результати. Але досвід цей поки що не вивчено і не узагальнено ні науковцями, ні вчителями-практиками.

Список використаних джерел

1. Варзацька Л.О. Взаємопов'язане навчання мови і мовлення // Початкова школа. – 1990. – №4. – С.23-28.
2. Вахтеров В.П. Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1987. – 398с.
3. Каптеров П.Ф. Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1982. – 703с.

4. Клеймёнова Н.С. Взаимосвязь художественного слова, музыки и рисования как средство эстетического и нравственного развития школьников // Начальная школа. – 1990. – №8. – С.24-28.
5. Концепция непрерывного образования (дошкольное и начальное звено). Начальная школа. – 2000. – №4. – С.3-20.
6. Йеменський Б.М. Роль мистецтва у системі загальної освіти. Чого і як ми навчаємо // Початкова школа. – 2000. – №4. – С.39-41.
7. Лактіонова Г. У класі тільки дівчатка // Шлях освіти. – 1999. – №2. – С.30-33.
8. Овчарук О. Основні напрямки інноваційних процесів у початковій освіті європейських країн // Шлях освіти. – 1999. – №2. – С.19-20.
9. Пелипейко І.А. Класовод і культура мови // Початкова школа. – 1990. – №10. – С.71-73.
10. Проблеми переходу на нову структуру і зміст навчання учнів початкової школи // Початкова школа. – 2000. – №4. – С.4-8.
11. Савченко О.Я. Напрямки оновлення початкової школи // Початкова школа. – 1991. – №10. – С.2.
12. Сухомлинський В.О. Вибр. твори в 5 томах. – К.: 1979. – Т.3.
13. Тищенко В.П. Художня правд: Комплект пробних підручників. – К.: „Спалах” ЛТД, 1998. – 168с.
14. Ушинський К.Д. Рідне слово // Початкова школа. – 1990. – №2 – С.17-19.
13. Шмуклер Ю. Нова модель шкільної освіти // Рідна школа. – 2000. – №3. – С.16-17.